

هنرمندان از اهمیت ظرفیت های بصری اشعار عطار در خلق آثار تجسمی می گویند

فرم و محتوا، مناسب سلیقه نسل امروز باشد

الهام ظریفیان

گزارش ویژه

ادبیات ایران در طول تاریخ بستری برای تصویرگری و هنرنمایی هنرمندان تجسمی بوده است. نگارگری و تصویرگری دو هنری بودند که در کتاب های قدیمی شعر ایرانی استفاده می شدند. امروزه شاخه های هنری دیگری مانند گرافیک، انیمیشن، پوستر، فیلم و... اضافه شده اند که می توانند بسترهای خوبی برای تصویرگری مفاهیم ادبی کلاسیک ایران باشند. امروز ۲۵ فروردین روزی برای بزرگداشت شاعر و عارف بزرگ ایرانی، عطار نیشابوری، است و ما به همین دلیل سراغ سه هنرمند مشهدی رفیم و از آن ها درباره ظرفیت های اشعار و اندیشه های عطار برای خلق فرم و آثار هنری تجسمی پرسیدیم. در این گزارش رضا مهدوی نگارگر، حسین درخشان طراح گرافیسیت و دکتر سحر چنگیز هنرپژوه و مدرس دانشگاه، ما را همراهی کرده اند.

- نقاشی ایرانی شعری است که نقاشی می شود

شایدتوان بیشترین تصویرگری درطول تاریخ ادبیات ایران را مربوط به «شاهنامه» دانست، پس از آن کتاب های «خمس» نظامی و«بوستان» و «گلستان» سعدی بیشترین اقبال را در به تصویرکشیده شدن آثار هنری داشته اند. رضا مهدوی دلیل این موضوع را که «شاهنامه» بیشترین تصویرگری را داشته است، در این می داند که سند هویت ملی ما ایرانی ها به حساب می آید. او می گوید: از این نظر «شاهنامه» اهمیتی ویژه داشته، به ویژه که موضوعات آن نیزرزمی و حماسی است. به نظر او موضوعات عارفانه و صوفیانه مانند «منطق الطیر» عطار از طرف حکام و حامیان هنر خیلی استقبال نشده اند. این هنرمند می گوید: می دانیم که درگذشته حامیان هنر،دربارهابودند،چون مردم عادی نمی توانستند از آثار هنری به صورت سفارش و خرید حمایت کنند. البته نگارگری های معدودی می شود، قالی «منطق الطیر» داریم ولی این موارد به فراوانی تصویرسازی هایی نیست که از «شاهنامه» یا «خمس» نظامی یا «بوستان» سعدی شده است.

مهدوی با بیان اینکه نقاشی ایرانی همواره سعی کرده است نمادهای ادبی را به تصویر بکشد، می گوید: هنرمند نقاش در نگارگری به صنایع ادبی عنیت می دهد و آن ها را به تصویر می کشد. در واقع نقاشی ایرانی نوعی «شعر نقاشی» است؛ یعنی شعری که به جای نوشته شدن، کشیده شده است. در دوره معاصر نیز می بینیم خیلی از هنرمندان نگارگر مستقیم و بدون وابستگی به متن، آثاری را خلق می کنند؛ اما «شاهنامه» چون محتوایی رزمی، حماسی و مبین پرستانه دارد، برای حاکمان جذاب تر بوده است. از نظر وزن ادبی نیز «شاهنامه» به ادوات بیشتر پژوهشگران و ادبا، یکی از بزرگ ترین مفاخر ایران است.

تصویرگری از «منطق الطیر» به فهم آن کمک می کند او با تأکید بر اینکه مفاخر ادبیات فارسی در طول تاریخ آن قدر زیادند که حالا حالاها باید درباره آن ها کار کنیم، می گوید: این موضوع به ویژه درباره آثاری که کمتر دست مایه خلق هنرهای تجسمی قرار گرفته اند، مانند «منطق الطیر» عطار اهمیت بیشتری دارد. مضامین اشعار عطار، عارفانه اند و مراتب سیروسلوک رایان می کنند. عطار در «منطق الطیر» نشان می دهد چطور پرندگانی که نماد گروه های مختلف جوامع انسانی هستند، درگیر مادیات و جهان فردوست می شوند و از تعالی بازمی مانند و عده ای که خالص تر و مخلص تر هستند، با راهنمایی یک پیر و مرشد به بالای قله قاف که نهایت کمال است، می رسند. یک هنرمند نگارگر به زیبایی می تواند این مفاهیم را تصویرسازی و به فهم و انتقال آن به نسل جوان کمک کند، چراکه وقتی تصویرسازی کنار متن می آید، آن متن را جذاب تر و دل نشین تر می کند. اگر درباره این موضوعات کار کنیم، خیلی می توانیم به انتقال این میراث ادبی کمک کنیم.

- لزوم اجرانشدن قوانین حمایت از هنرمندان مهدوی بر لزوم حمایت از هنرمندان تجسمی برای

خلق آثار هنری فاخر از ادبیات فارسی تأکید می کند و می گوید: آن حمایتی را که در گذشته از هنر داشتیم، امروز خیلی کم می بینیم. هنرمندان در این اوضاع سخت اقتصادی تنها هستند و خودشان باید گلبمشان را از آب بیرون بکشند؛ درحالی که سازمان های مختلفی که مأموریت های فرهنگی دارند، باید هنرمندان شاخص را شناسایی کنند و به آن ها سفارش اثر در این موضوعات بدهند. شهرداری هرسال بودجه های زیادی در جشنواره استقبال از بهار خرج ساخت آثاری می کند که بسیاری از آن ها موقت هستند. کار فاخر در بین آن ها به ندرت انجام می شود و هنرمندان انگشت شماری هستند که در این پروژه ها شرکت می کنند.

او می افزاید: اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی و دیگر سازمان ها نیز حمایت خاصی از هنرمندان نمی کنند؛ درحالی که قانون به سازمان های دولتی اجازه داده است درصدی از درآمد هایشان را در جهت حمایت از هنر صرف خرید آثار هنری هنرمندان کنند. من بعد از چهل سال کار هنری، هنوز ندیده ام که اداره ای دولتی، مثلاً بانک، بیمارستان یا هر اداره دیگری به من یا یکی از همکارانم سفارشی بدهد. یعنی اگر قوانینی هم وجود دارد، به آن ها بها داده نمی شود و این قوانین اجرا نمی شوند.

- رسانه ها و روز بزرگداشت عطار

در رویدادهایی مانند بزرگداشت ادبا، نقش رسانه ها در ایجاد دغدغه برای مدیران در جهت حمایت از هنرمندانی که به خلق آثار هنری با استفاده از مضامین شعر و ادبای کلاسیک ایران می پردازند، کم نیست. مهدوی در این باره می گوید: اینکه در کشوری مانند هلند گردش مالی از طریق هنر رقمی چند برابر درآمد نفتی ایران است، به این دلیل است که در این کشورها مردم روی هنر سرمایه گذاری می کنند؛ یعنی اثر هنری می خرد و نگه می دارند، چون می دانند که دارای ارزش افزوده خواهد شد. او می افزاید: مردم ما اصلاً چنین فرهنگی ندارند و مهم ترین اثر هنری ای که فکر می کنند اگر بخرند، دارای ارزش افزوده می شود، قالی است. دیگر آثار هنری مانند یک تابلو نگارگری، برایشان ارزش افزوده ندارد، چون درباره آن فرهنگ سازی نشده است. وقتی چرخ اقتصاد هنر بچرخد، اتفاقاتی رخنده می افتد و هنرمندان می توانند کارهای فاخری انجام دهند، در نتیجه میراثی از دوره ما برای آیندگان ثبت می شود.

- کار گروه هایی برای شناسایی ظرفیت های بصری اشعار عطار

حسین درخشان نیز با تأکید بر اینکه تبدیل اندیشه ها و داستان های عطار به فرم می تواند این داستان ها را برای مردم ملموس تر کند، می گوید: در ادبیات صرفاً با متن رویه رو هستیم، ولی اگر این متون به فرم تبدیل شوند و در قالب های مختلف هنری مانند انیمیشن، نگارگری و پوستر استفاده شوند، برای مردم قابل درک تر خواهند بود. درعین حال این کار به کار کارشناسی از سوی پژوهشگران نیاز دارد و صرفاً نباید به نقد و بررسی آثار عطار بسنده کرد.

این هنرمند می گوید: نمی توانیم توقع داشته باشیم جوان و نوجوان امروز برای آشنایی با اندیشه های عطار، متون قدیمی را مطالعه کند. ادیبان و فضلایید برای این قشر کار علمی و پژوهشی انجام دهند و از ظرفیت های مختلف هنری برای شناساندن گنجینه های ادبیات فارسی و شناساندن آن به نسل حاضر استفاده کنند. این نیاز از سوی کارشناسان باید درک شود تا برای آن کاری انجام دهند. کارگروه هایی متشکل از ادبا، متن پژوهان و هنرمندان تراز اول در رشته های مختلف باید تشکیل شود تا نخست نیازسنجی کنند، سپس براساس آن به بازتولید اندیشه های عطار بپردازند.

- حمایت درست و مستمر از هنرمندان

او با تأکید بر اینکه هرچه متن تصویری تر توضیح داده شده باشد، هنرمند ارتباط بهتری با آن برقرار می کند و راحت تر عناصر تصویری متن را به فرم تبدیل

مناسب سلیقه نسل امروز باشد

می کند، می گوید: این تبدیل متن به فرم هنری درباره متونی مانند اشعار عطار که لایه هایی عمیق تر دارند، به پژوهش هایی دقیق تر و وسیع تر نیاز دارد که مدیریت بخش های فرهنگی دولتی به ویژه ادارات فرهنگ و ارشاد در این موضوع وظیفه دارند. برای هدایت درست و مستمر این جریان دولت باید حامی باشد، نه اینکه فقط اعمال نظر و اعمال قدرت کند. دولت باید به استقلال فکری هنرمندان دغدغه مند و متخصص احترام بگذارد.

هنرمند عطار شناس، خودش باید اهل سیروسلوک باشد با آنکه داستان های عطار ظرفیت های زیادی برای خلق آثار تجسمی دارند، به نظر می رسد فقط یک تصویر آشنا از اشعار عطار یعنی پرندگان و سیمرغ است که در نگارگری استفاده شده است. سحر چنگیز دلیل آن را سخت تریودن تصویرسازی از اشعار عطار می داند. به نظر این هنرپژوه، نگاه سراسری و سطحی در تولید آثار هنری مرتبط با اندیشه های عطار با توجه به محتوای عرفانی آن ها جوابگو نیست. او می گوید: هنرمندی که می خواهد آثار عطار را دست مایه خلق اثر قرار دهد، باید بتواند عمق سخن و جان کلام عطار را درک کند. چنین هنرمندی خودش نیز تا حدی باید اهل سیروسلوک در خودش باشد.

او دلیل کمتر استفاده شدن از آثار عطار در هنرهای تجسمی را همین عمیق تریودن آن ها می داند و می گوید: در اشعار فردوسی یا نظامی به دلیل حماسی بودن، روایت تصویری خیلی ملموس تر است، ولی کلام بزرگانی مانند عطار و مولوی خیلی تصویری نیست و بیشتر حکمی و عرفانی است. این اشعار چیزی از جنس هنر تجریدی هستند که در هنرهای قدسی پس از اسلام به وجود آمدند. درک این تجرید مستلزم این است که شاعر عارف را عمیقاً بشناسید و بدانید چه کرده و دنبال چه بوده است. یک هنرمند معمولی نمی تواند این کار را انجام دهد. بنابراین پیاده کردن اشعار عطار به زبان بصری کار سختی است، به ویژه برای انسان مدرن که همواره دنبال چیزهای راحت و سهل الوصول است.

محسن اسدی، هنر مند مشهدی، از حضور در رویداد فرهنگی نوروزی مؤسسه اکو می گوید

نقش میراث فرهنگی بر بوم هنر

آداب و رسوم آن نیز داشته باشم و هم زمان باید دواثر را نیز درباره فرهنگ و تاریخ ایران آماده می کردم. کار بسیار فشرده ای بود، اما در نهایت این دو اثر را در پنج روز تولید کردم. یکی از آن ها معرف میراث ملموس و دیگری هم معرف میراث غیر ملموس کشور بود. این دواثر در سبک سمبلیک و باتکنیک اکریلیک روی بوم اجرا شد. این نقاش مشهدی درباره سفارش درازنیکستان توضیح داد، ۸ فروردین ماه به تاشکند رسیدم و روز بعد با هنرمندانی از کشورهای ترکیه، پاکستان، تاجیکستان، قرقیزستان،

فرهنگ ازبکستان و در ابعاد یک در یک متر را آغاز کردم. اما هنوز کار در نیمه راه بود که در گروه مجازی که بین هنرمندان شرکت کننده شکل گرفته بود، اعلام کردند تغییراتی در برنامه ایجاد شده است و برای استفاده بهتر از زمان، قرار شد دو اثر با موضوع کشور خودمان تهیه کنیم و به ازبکستان ببریم و دو اثر دیگر نیز درباره موضوع کشور ازبکستان آماده کنیم. او درباره شناختش از کشور ازبکستان گفت: برای حضور در این رویداد، نیاز داشتیم که مطالعاتی درباره ازبکستان و فرهنگ و

در فروردین ۱۴۰۳ معرفی کنند تا آثاری را درباره فرهنگ و تمدن و تاریخ کشورشان و کشور ازبکستان خلق کنند. به این صورت که پیش از برگزاری رویداد، یک اثر درباره فرهنگ و تمدن کشور ازبکستان آماده کنند و همراه خودشان به این رویداد ۱۰ روزه ببرند و در این رویداد نیز یک اثر درباره کشور خودشان و دو اثر دیگر نیز درباره ازبکستان آماده کنند. وی با بیان اینکه به عنوان نماینده ایران برای حضور در این رویداد انتخاب شده ام، ادامه داد: براین اساس، من تولید اثری با محوریت

یادداشت

عطار نیشابوری و شهرت جهانی او

در نگاه نخست، چنین برمی آید آن چنان که جهان شاعرانی مانند حافظ و سعدی و فردوسی و مولانا را می شناسد، گمان نمی رود که کسی چون عطار نیشابوری هم برای جهانیان شناخته شده باشد. وقتی هم از ترجمه های عطار سخن می رود، بیش از همه نام هلموت ریتز آلمانی به ذهن می رسد و بس. اینکه ریتز در شناساندن عطار به جهان سهم فراوانی دارد، تردیدی نیست. چون او بود که با آشنایی کامل در کتاب «دریای جان» نوشت: «عطار نیشابوری گذشته از قریحه خوب شاعری بر علوم عقلی و نقلی نیز تسلط و آشنایی کاملی داشته است و اهتمام و علاقه او به گردآوری قصص قرآنی و احادیث دینی و حکایات آموزنده صوفیه که زینت بخش مثنوی ها و آثار است، درخرو توجه است.» ریتز به درستی دریافته بود که «زبان عطار سلیس و بی تکلف و با سبک شیوا و روان است؛ به طوری که معانی سنگین و عبارات پیچیده عرفانی در مثنوی های او به روشنی و بی وزنی بر بال و پر تخیل به پرواز درمی آیند و تا فراسوی حسیات سیر می کنند.»

بالبین حال، باید دانست که اساساً خاورشناسان اروپایی از نیمه دوم سده هجدهم میلادی به ترجمه و تصحیح آثار عطار پرداختند. فون اشتوئر در آلمان این کار را آغاز کرد. پس از او، در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم، سیلوستر دوساسی با ترجمه فرانسوی «پندنامه» و «منطق الطیر»، در معرفی عطار به غرب مؤثر بود. ادوارد فیتزجرالد با خواندن مقدمه ای که گارسن دوتاسی بر ترجمه فرانسوی «منطق الطیر» نوشته بود، با عطار آشنا شد و ترجمه انگلیسی این اثر را با عنوان «کنگناشتان پرندگان» در سال ۱۸۸۹ به چاپ رساند. به این ترتیب، در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، جنبشی در ترجمه و تصحیح و اقتباس از آثار عطار پدید آمد و منظومه های عطار به اروپاییان معرفی شد. به دنبال آن، در پیچه تازه ای بر شاعران و نویسندگان اروپایی گشوده شد. بنابراین، آلمان ها نخستین مترجمان آثار عطار بودند. اما از تأثیر فرانسویان و انگلیسی ها هم نباید گذشت، به ویژه که این تأثیرات آشکارا می توان بر آثار شاعران و نویسندگان اروپایی دید. از این گذشته، «پندنامه» عطار هم چشم دیگران را گرفت و ترجمه هایی از آن منتشر شد، تا جایی که انبوه نسخ خطی و چاپی، ترجمه ها و شرح های «پندنامه» در هند، ترکیه و اروپا را شاهدیم.

اما به گفته مجدالدین کیوانی، مترجم آثار ادبی، از زمانی که عطار برای نخستین بار به غرب شناسانده شد، تا چندین قرن شخصیت فکری و ادبی وی هیچ گاه در کلیت آن در کانون توجه قرار نگرفت. در آنچه از آثار او به زبان های اروپایی ترجمه شده یا درباره وی نگارش یافته است، تا مدت های مدید ذکری از منظومه هایی چون اسرارنامه، الهی نامه و مصیبت نامه به چشم نمی خورد. ترجمه ها و اظهار نظرهای غربیان همه درباره «پندنامه» منسوب به شیخ و «منطق الطیر» او بوده است. بنابراین، از شخصیت سرتگ عطار، آن را کمتر می شناسیم، تا این اواخر به جز بارقه های چند در آثار مغرب زمینی هانناید به بود. شاید نخستین کسی که به شکلی نسبتاً جامع و گسترده به کلیت عطار پرداخت، خاورشناس برجسته آلمانی، هلموت ریتز (۱۸۹۲-۱۹۷۱)، بود که حاصل پژوهش های عمیق خود را درباره وجه مختلف فکری و اعتقادی عطار در کتاب ارزنده «دریای جان» منتشر کرد. ترجمه آثار عطار همچنان ادامه دارد و توجه به آثار او دیده می شود. در مهر ۱۳۹۸ آیاتو ساساکی، ایران شناس و رئیس بخش فارسی دانشگاه مطالعات خارجی، «الهی نامه» عطار را به زبان ژاپنی ترجمه کرد. در تیر ۱۳۹۸ در منتخبی از اشعار و رباعیات فریدالدین عطار نیشابوری، مثال الیمنی عبدالعزیز استاد دانشگاه های مصر، بانصد رباعی این شاعر از دیوان «مختانامه» را به زبان عربی ترجمه کرد و با عنوان «گزیده رباعیات فریدالدین عطار» (الرباعیات المختارة لفريدالدین العطار)، در مؤسسه انتشاراتی آفاق در قاهره به چاپ رساند.

شهریور ۱۳۸۵ «منطق الطیر» عطار نیشابوری با ترجمه منظوم جمال کمال، شاعر ازبک، در ازبکستان ترجمه و منتشر شد. و جهان همچنان به عطار ما اقبال دارد.

خبر

جشنواره ای با تنوع بیشتر

۱۸۸۹ اثر به دبیر خانه چهارمین جایزه ملی داستان حماسی فر ستاده شده است

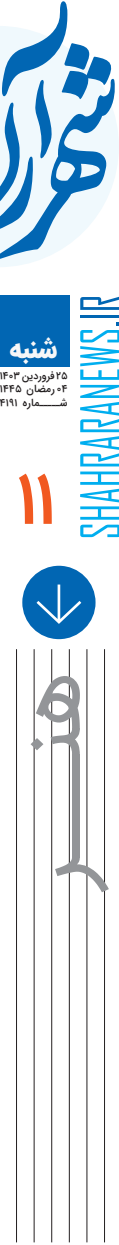
دبیر اجرایی چهارمین جایزه ملی داستان حماسی از ارسال ۱۸۸۹ اثر به دبیرخانه چهارمین جایزه ملی داستان حماسی خبر داد.

به گزارش روابط عمومی حوزه هنری انقلاب اسلامی خراسان رضوی، حسین عباس زاده، دبیر اجرایی چهارمین جایزه ملی داستان حماسی، با ارائه گزارشی از فعالیت های صورت گرفته در دبیرخانه چهارمین جایزه ملی داستان حماسی، گفت: چهارمین جشنواره داستان حماسی از شهریور سال گذشته و با برگزاری نشست خبری جشنواره، کارش را به صورت رسمی آغاز کرد و فراخوان آثار این جشنواره منتشر شد.

او ادامه داد: در فراخوان اولیه مهلت ارسال آثار تا پایان دی ۱۴۰۲ اعلام شد که به دلیل درخواست مکرر شرکت کنندگان به ویژه شرکت کنندگان در بخش رمان، این مهلت تا پانزدهم اسفند ۱۴۰۲ تمدید شد.

عباس زاده همچنین از این گفت که آثار فر ستاده شده به دبیرخانه جشنواره در مجموع ۱۸۸۹ اثر بود که ۱۷۸۵ اثر آن در قالب رمان و ۷۰۴ اثر نیز در قالب داستان کوتاه بود. از لحاظ زمانی نیز تعداد آثار فر ستاده شده نسبت به دوره گذشته با رشد ۱۵ درصدی همراه بوده است. آثار شرکت کنندگان این دوره متنوع تر بود و با توجه به برگزاری کارگاه های آموزشی داستان حماسی، افراد بیشتری در این زمینه اثر تولید کردند و به دبیرخانه فر ستاندند.

او اضافه کرد: با تمام شدن مهلت ارسال آثار، فرایند ارزیابی و داوری آن ها آغاز شده است. آثار در دو مرحله ارزیابی و داوری می شوند. در مرحله نخست، سه داور در هر بخش رمان و داستان کوتاه، همه آثار را ارزیابی می کنند و از جمع این آثار، تعداد کمتری به مرحله دوم داوری راه پیدا می کنند. در مرحله دوم داوری، دبیر اجرایی چهارمین جایزه ملی داستان حماسی در انتهای صحبت هایش نیز گفت: بر اساس برآورد اولیه، حدود ۲۵ اثر در بخش رمان و ۵۹ اثر نیز در بخش داستان کوتاه به داوری مرحله دوم راه پیدا خواهند کرد. مرحله دوم داوری نیز از نیمه تا پایان اردیبهشت برگزار می شود.

عطر مستنوی عطار، اثر نگارگر رضا مهدوی